

JAMG'ARMA JAMG'ARISHDA MOLIYAVIY TASHKILOTLARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Latipova Muhabbat Bahodirovna

*Chust 2-son texnikumi Ijtimoiy-gumanitar fanlar,
sport va Yocht kafedrasi o'qituvchisi*

Annotatsiya: Jamg'arma jamg'arishi ko'p qirrali iqtisodiy hodisa bo'lib, u alohida uy xo'jaliklarining ham, milliy iqtisodiyotning barqarorligi va o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Makro va mikro iqtisodiy darajada kelajak ehtiyojlari uchun resurslarni tizimli taqsimlash kapitalni shakllantirish, investitsiyalarni rejalashtirish, uzoq muddatli moliyaviy xavfsizlik va butun jamiyatlarning barqarorligi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Samarali va barqaror jamg'arma odatlarini shakllantirish faqat individual harakat emas; u asosan moliya institutlarining mavjudligi, faoliyati va samaradorligiga tayanadi. Ushbu tashkilotlar jamg'arma qilish, rag'batlantirish, boshqarish va himoya qilishda muhim rol o'ynaydi, shu bilan jamiyatlar va xalqlarning iqtisodiy madaniyatini shakllantiradi.

Kalit so'zlar: jamg'arma jamg'arish, moliya instituti, iqtisodiy rivojlanish, moliyaviy inklyuzivlik, risklarni boshqarish, likvidlik, depozit, moliyaviy savodxonlik, me'yoriy-huquqiy baza.

Moliyaviy institutlar tijorat banklari, kredit uyushmalari, mikromoliya tashkilotlari, jamg'arma va kredit uyushmalari, sug'urta firmalari, investitsiya kompaniyalari hamda hukumat tomonidan tartibga solinadigan taraqqiyot banklarini o'z ichiga olgan keng ko'lamli tashkilotlarni o'z ichiga oladi. Ularning asosiy vazifasi, jamg'armalar nuqtai nazaridan, jismoniy shaxslar, korxonalar va davlat tashkilotlari ortiqcha mablag'larni saqlashi, daromad olishi va kengroq rivojlanish maqsadlariga erishish uchun resurslarni safarbar qilishi mumkin bo'lgan xavfsiz, qulay va ishonchli mexanizmlarni ta'minlashdan iborat. Ularning faoliyatining kengligi va chuqurligi oddiy pul saqlashdan tashqariga chiqadi; ular pul-kredit siyosati, investitsiya oqimlari, iqtisodiy diversifikatsiya, risklarni boshqarish va moliyaviy savodxonlikni umumiy oshirishni qo'llab-quvvatlaydigan infratuzilmalarni shakllantiradi. Moliyaviy institutlarning operatsion tuzilmasi tizimli jamg'arishni ilhomlantirish va osonlashtirish uchun yaratilgan. Taklif etilayotgan asosiy xizmatlar asosiy jamg'arma hisobvaraqlari, joriy hisobvaraqlar va muddatli depozitlarni taqdim etishdan boshlanadi. Institutsional kafolatlar va tartibga soluvchi nazorat bilan ta'minlangan ushbu vositalar omonatchilarga o'z mablag'larini yo'qotish yoki o'g'irlikdan himoya qilish bilan birga, foizlar olish imkonini beradi va shu bilan uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirish qiymatini qadrlashga yordam beradi. Tartibga solinadigan jamg'arma tizimining

mavjudligi aholi o'rtasida ishonchni oshiradi, rasmiy jamg'arma sxemalarida faol ishtirok etishga undaydi va norasmiy yoki tartibga solinmagan muqobillarga bo'lgan ishonchni kamaytiradi, ular ko'pincha samarasizlik va zaiflik bilan tavsiflanadi [1].

Moliyaviy institutlarning jamg'armalarni to'plashdagi roli xavflarni ehtiyotkorlik bilan boshqarishgacha cho'ziladi. Turli sug'urta mahsulotlarini yaratish va boshqarish, pensiya sxemalari va maxsus investitsiya vositalarini yaratish orqali ushbu tashkilotlar odamlarga hayotdagi noaniqliklarni yumshatish va vaqt o'tishi bilan iste'molni yumshatish vositalarini taqdim etadi. Ko'p sonli mijozlarning kichik jamg'armalarini birlashtirib, institutlar risklarni diversifikatsiya qilishi, oqilona sarmoya kiritishi va jamlangan resurslarni samarali tarmoqlarga yo'naltirishi mumkin - bu iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydi va boylik yaratish imkoniyatlarini kengaytiradi. Moliyaviy institutlarning asosiy afzalliklaridan biri bu ularning kichik, tarqoq shaxsiy jamg'armalarni muhim investitsiya kapitali manbalariga aylantirish qobiliyatidir. Ular taqdim etayotgan vositachilik funksiyasi jamg'aruvchilar va qarz oluvchilar o'rtasidagi tafovutni bartaraf etib, iqtisodiyot bo'ylab resurslarni samarali taqsimlashga yordam beradi. Bo'sh turgan mablag'larni safarbar qilish va ularni yuqori ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan sohalarga yo'naltirish orqali moliya institutlari innovatsiyalar, infratuzilmani rivojlantirish va hosildorlikni oshirishga bevosita hissa qo'shadi. Jamg'arma depozitlari hisobiga yaratilgan kreditlar va kreditlash faoliyati tadbirkorlikni rag'batlantirish, bandlikni yaratish va kichik va o'rta biznesning o'sishiga turtki berishga xizmat qiladi. Rasmiy moliyaviy mahsulot va xizmatlardan foydalanish jamiyatning barcha qatlamlari o'rtasida teng taqsimlanmagan. Ko'pgina mintaqalarda, ayniqsa kam daromadli va qishloq joylarda geografik cheklovlar, moliyaviy savodxonlikning etarli emasligi va rasmiy sektor institutlariga ishonchsizlik kabi an'anaviy to'siqlar aholining katta qismining uyushgan jamg'armalarda ishtirok etishiga to'sqinlik qildi. Buni tan olgan holda, moliya institutlari strategik maqsad sifatida moliyaviy inklyuzivlikni rivojlantirishga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqda. Mobil bank xizmatlari, agent banking, soddalashtirilgan hisob ochish protseduralari va kam haq to'lanadigan mahsulotlarni joriy etish orqali banklar va ittifoqdosh muassasalar kam ta'minlangan jamoalarga jamg'arma mablag'larini kengaytirish va shu bilan ularga kelajakni rejalashtirish, iqtisodiy zarbalarga dosh berish va ta'lim, sog'liqni saqlash va tadbirkorlikka sarmoya kiritish imkoniyatini beradi [2].

Moliyaviy institutlar jamg'armalarni to'plash nuqtai nazaridan muhim ta'lim vazifasini bajaradi. Maqsadli muloqot, seminarlar, seminarlar va moliyaviy savodxonlik tashabbuslari orqali banklar va ularning hamkasblari jamoatchilikni tejashning afzalliklari, foizlarni hisoblashning ishlashi, inflyatsiyaning oqibatlarini va muntazam ravishda hissa qo'shishning ahamiyati haqida ma'lumot berishga intiladi. Mijozlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash tizimlari tomonidan qo'llab-

quvvatlanadigan ushbu ta'lim faoliyati odamlarga jamg'arma rejalari haqida ongli ravishda tanlov qilish, jamg'arma vositalarini diversifikatsiya qilish hamda yirtqich kreditlash, firibgarlik yoki beparvo moliyaviy xatti-harakatlar kabi keng tarqalgan tuzoqlardan qochishga yordam beradi. Onlayn bank ishi, fintech platformalari, avtomatlashtirilgan jamg'arma rejalari va blokcheynga asoslangan yechimlarning paydo bo'lishi jamg'armalarni to'plashning qulayligi, shaffofligi va samaradorligini keskin kengaytirdi. Foydalanuvchilar endi mablag'larni muammosiz o'tkazishlari, avtomatik jamg'arma maqsadlarini belgilashlari, hisob faoliyati bo'yicha real vaqtda yangilanishlarni olishlari va ma'lumotlarga asoslangan shaxsiy moliyaviy maslahatlardan foydalanishlari mumkin. Moliyaviy institutlar tomonidan osonlashtirilgan ushbu texnologik taraqqiyot qat'iy xavfsizlik va maxfiylik standartlarini saqlab qolgan holda, murakkab jamg'arma vositalaridan foydalanish imkoniyatini demokratlashtiradi [3].

Shuni ta'kidlash kerakki, moliya institutlari va jamg'armalar o'rtasidagi munosabatlar simbiotikdir. Jamg'aruvchilar ishonchli boshqaruv va o'z zaxiralarining optimal o'sishi uchun banklar va ittifoqdosh tashkilotlarga tayansa, bu institutlar o'zlarining kreditlash, investitsiya va foyda olish faoliyatlarining asosi sifatida omonatlarning kirib kelishiga bog'liq. Bu o'zaro mustahkamlovchi dinamika jamg'aruvchilarning o'zgaruvchan ehtiyojlari va afzalliklariga moslashtirilgan mahsulotlar, xizmatlar va operatsion strategiyalarning doimiy evolyutsiyasini talab qiladi. Raqobatbardosh bozorlar muassasalarni jozibador foiz stavkalari, moslashuvchan shartlar, sodiqlik dasturlari va qo'shimcha qiymatli xizmatlarni taklif qilishga undaydi, bularning barchasi jamg'arma tajribasini oshiradi. Davlat ishonchining qo'riqchisi sifatida faoliyat yurituvchi moliya institutlari ham muhim makroiqtisodiy vazifalarni bajaradi. Jamg'arma orqali to'plangan omonatlarning umumiy hajmi pul-kredit siyosatini hisoblash va amalga oshirishda markaziy elementni tashkil qiladi. Markaziy banklar tartibga solish va kengroq moliya sektori bilan muvofiqlashtirish orqali depozit ma'lumotlaridan foiz stavkalariga ta'sir qilish, likvidlikni boshqarish va iqtisodiyot bo'ylab narx barqarorligini saqlash uchun foydalanadilar. Umumiy jamg'armalarning sog'lom o'sishi investitsiyalarni qo'llab-quvvatlaydi, inflyatsion bosimni pasaytiradi va inqiroz davrida milliy iqtisodiyotning barqarorligini mustahkamlaydi [4].

Bundan tashqari, moliya institutlari o'zlarining jamg'armalarni safarbar qilish faoliyati orqali barqaror rivojlanish va mas'uliyatli moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu tashkilotlar investitsiya qarorlarida ekologik, ijtimoiy va boshqaruv (ESG) mezonlarini o'z ichiga olgan holda, resurslarni taqsimlash strategiyalarini kengroq ijtimoiy va ekologik maqsadlarga moslashtiradi. Binobarin, jamg'armalar orqali to'plangan mablag'lar tobora ko'proq yashil energiya loyihalari, ekologik toza infratuzilma, ijtimoiy ta'sir ko'rsatuvchi korxonalar va

inklyuziv o'sish tashabbuslariga yo'naltirilmoqda, shu tariqa xususiy jamg'armalarning ijtimoiy daromadlari maksimal darajada oshadi. Likvidlikni boshqarish jamg'armalarni to'plash sharoitida moliya institutlari uchun muhim operatsion masala hisoblanadi. Uzoq muddatli kreditlash va qisqa vaqt ichida qaytarib olish talablarini qondirish qobiliyati o'rtasidagi nozik muvozanatni saqlash zarurati likvidlikni mustahkam rejalashtirishni, real vaqt rejimida monitoringni va kengroq moliyaviy bozorlar bilan integratsiyani talab qiladi. Muassasalar investitsiya rentabelligini pasaytirmasdan o'z majburiyatlarini bajarish qobiliyatini himoya qilish uchun turli xil vositalar va strategiyalardan, jumladan, likvid aktivlardan foydalanish, banklararo ob'ektlardan foydalanish va markaziy bankning qo'llab-quvvatlash mexanizmlaridan foydalanadilar [5].

Moliyaviy institutlar tomonidan qabul qilingan risklarni boshqarish tizimlari makro va mikro darajalarni qamrab oladi. Ular foiz stavkalarining o'zgarishidan tortib kredit bo'yicha to'lovlarni to'lamaslik, operatsion risklar va texnologiyaga asoslangan zaifliklargacha bo'lgan turli xil tashqi va ichki risklarni doimiy ravishda kuzatib boradi. Xavf modellari va kommunikatsiyalarida shaffoflikni saqlab, moliya institutlari rivojlanayotgan me'yoriy standartlar va bozor sharoitlariga rioya qilgan holda, omonatchilar uchun barqarorlik va ishonch muhitini yaratadi.

Xulosa: Moliyaviy institutlar samarali va barqaror jamg'armalarni to'plashning asosidir. Ular xavfsiz, qulay va xilma-xil jamg'arma mahsulotlarini taklif etadi, mijozlarni o'qitadi, risk va likvidlikni to'g'ri boshqarishni ta'minlaydi hamda resurslarni oqilona taqsimlash orqali iqtisodiy rivojlanishga bevosita hissa qo'shadi. Ularning vazifasi tranzaksiyaviy munosabatlardan tashqari, iqtisodiy madaniyatni shakllantirish, inklyuzivlikni rag'batlantirish va shaxsiy va milliy farovonlikni osonlashtirishdan iborat. Moliyaviy texnologiyalar rivojlanib, bozorlar rivojlanib borar ekan, moliyaviy institutlarning jamg'armalarni muvofiqlashtirish, himoya qilish va optimallashtirishdagi roli ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot va barqarorlik uchun asosiy bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nurmuhamedov Sh., “Moliyaviy institutlar va bozor infratuzilmasi”, Toshkent, 2019.
2. Mirzayeva D., “Bank tizimi va uning iqtisodiyotdagi o'rni”, Samarqand, 2020.
3. Karimova N.M., “Jamg'arma va investitsiya faoliyati”, Toshkent, 2021.
4. Qodirov S., “Moliyaviy bozorlar va ularning iqtisodiyotga ta'siri”, Buxoro, 2018.
5. Jo'rayev M., “Tijorat banklari va ularning moliyaviy xizmatlari”, Toshkent, 2017.
6. Rasulov A., “O'zbekiston Respublikasi moliyaviy tizimi”, Toshkent, 2022.
7. Xolmurodov I., “Aholini moliyaviy savodxonligini oshirishda kredit-moliya tashkilotlarining roli”, Farg'ona, 2019.